

ZUČ - EFEKTIVITA - PROSTŘEDKY

aneb Poznatky z jednoho kursu divadelní režie

Mohutný rozvoj zájmové umělecké činnosti v sedmdesátých letech, pokračující v letech osmdesátých, je neodmyslitelně spjat se systematickou péčí stranických, státních a společenských orgánů a organizací, která byla a je věnována činností lidí v jejich volném čase. Ačkoliv oblast ZUČ nelze ani v současnosti přiřadit k nejfrekventovanějším aktivitám volného času, byla jí, je a nezbytně bude stále více přikládána nemalá důležitost v souvislosti s celospolečenským programem rozvoje estetické výchovy.

Nezvratnou skutečností je, že v uvedených letech byla oblast ZUČ nebyvalou měrou podpořena jak po stránce materiálně technického a finančního zabezpečení, tak pokud jde o její kádrové zabezpečení v kulturně výchovných zařízeních a souběžně výchovou vedoucích osobností zájmových uměleckých kolektivů.

Nespornou je i skutečnost, že mnohé z oborů ZUČ doznaly takového rozvoje, že v nich došlo k velice výraznému kvalitativnímu posunu ve výsledcích práce, ale i v kvalitativně novém chápání ~~z~~ smyslu ZUČ, v němž /obecně řečeno/ ustupuje preference individuálních zájmů a potřeb a jejich uspokojování ve prospěch zájmů a potřeb, které mají výrazný společenský charakter. Ono nové chápání smyslu ZUČ je zároveň nezbytnou podmínkou jejího dalšího rozvoje, stejně jako je rozvoj společenských vztahů podmínkou rozvoje lidské společnosti.

V jednotlivých oborech ZUČ lze sledovat různou míru této, nebojím se říci, historické proměny, která je navíc velice silně determinována zvláštnostmi a podmínkami jednotlivých regionů, jejich tradicemi etc., etc. Nicméně, lze v onom cca patnáctiletém intenzivním vývoji ZUČ, vysledovat některé obory, které prošly převážnými proměnami a jež lze z tohoto hlediska označit za dominující. I nezasvěcený, leč častý či občasný návštěvník produkcí, vzešlých z amatérské půdy, mi patrně dá za pravdu, že například mezi ochotnickým divadelním představením, uskutečněným zkušeným souborem před 15-20 lety a inscenací obdobného souboru dnes, je tak výrazný rozdíl, že je lze jen těžko poměřovat. A to nejen pokud jde o inscenační tvar a jeho umělecké kvality, ale zejména pokud jde právě o vlastní smysl toho, pro co byla ta která látka inscenována. Obdobné, avšak daleko více zjevné, rozdíly lze nalézt v oblasti

divadla hraného dětmi. U zkušených a poučených vedoucích a jejich dětských kolektivů se dnes v podstatě nesetkáme s tím, že by "se-cvičili" divadelní hru, že by volili předlohy bez ohledu na to, zda jsou adekvátní věku, zkušenostem a schopnostem dětí, jejich možnostem. Není tak dávná doba, kdy se vedoucí dětských kolektivů příliš nezátěžovali výběrem adekvátních látek, natož metodami práce s dětmi a nakládali s nimi jako s dospělými herci pokleslého ansámblu, jehož fundus hereckých kreací sestává ze sólových čísel, v nichž šarže hrají prim. Není opravdu tak dávná doba, kdy opak byl výjimečným jevem.

Mohli bychom uvádět příklady z dalších oborů ZUČ, např. z oblasti amatérské fotografie a filmu a jiných, kde došlo k obdobným pozitivním proměnám. Zůstaňme však u oblasti amatérského divadla, respektive dětského divadla, jako oborů, v nichž dochází k syntéze uměleckých disciplín a položme si otázku jakými prostředky bylo v tak krátké době dosaženo tak výrazné nepřehlédnutelné kvalitativní proměny.

Před dvěma lety byl ve Středočeském kraji otevřen Kurs divadelní režie. Jeho průběh, reakce posluchačů na jeho obsahovou ~~sk~~ skladbu i jejich výsledky práce v mateřských souborech jen znovu potvrzují, co bylo konstatováno na základě analýzy rozvoje oblasti, která je předmětem našeho zájmu, na poslední národní konferenci o ZUČ. A sice to, že mezi nejúčinnější prostředky rozvoje náleží akce Festivalu ZUČ a nejrozumnější formy vzdělávacích akcí. Tj. v případě divadla soutěžní i nesoutěžní přehlídky amatérských divadelních souborů a ~~samostatné~~ vzdělávací akce ať již jednorázového či dlouhodobého charakteru, zaměřené na nejrozumnější stránky divadelní činnosti, výchovu amatérských režisérů, scénografů, herců aj. Získané zkušenosti a dopad vzdělávacích akcí v praxi a výsledcích práce amatérských divadelních souborů přitom jednoznačně vypovídají ve prospěch preference dlouhodobějších forem vzdělávání, v nichž je příležitost předat poznatky a vědomosti v ucelenější podobě a zejména systematicky.

Uvedený Kurs divadelní režie byl oproti podobným akcím cyklického charakteru organizován při krajských divadelních přehlídkách. Zprvu se organizátorům spojení vzdělávací akce, která již tak má k dispozici nevelký časový prostor, v kterém je nutné zvládnout základy tak obsáhlého oboru jakým je divadelní režie, nezdálo nejlepším způsobem řešení. Byl to však jediný možný způsob, jak se

stávajícími omezenými finančními prostředky realizovat náročný vzdělávací projekt.

Nešlo totiž o pouhopouhou výuku režie jako takové, ale o seznámení posluchačů se základy mnoha dalších disciplín, bez nichž se práce v divadelním souboru neobejde. Je známou skutečností, že amatérský režisér nepůsobí v souboru pouze v této své funkci, která sama o sobě předpokládá schopnosti pedagoga, psychologa a mnohé další. Režisér amatérského souboru je zpravidla především také dramaturgem, namnoze i scénografem, choreografem, hercem, organizátorem, mnohdy je jediným členem souboru disponovaným pro ovládnutí zvukové a osvětlovací techniky atd.

Vedle hlavního předmětu - režie, majícím teoretickou část a zejména časově největší část praktickou, jež spočívala v uplatňování poznatků v konkrétní práci na inscenacích, byla výuka v kursu věnována mnoha dalším disciplínám. Další časově nejrozsáhlejší prostor byl věnován dramaturgii a vybraným kapitolám z dějin divadla se zaměřením na režii. Dále pak metodice herecké práce, samostatně metodice jevištního pohybu, metodice jevištní řeči a metodice hudební výchovy. Posluchači se seznámili se základy scénografie, psychologie a pedagogiky v práci s hercem, se zásadami kritického hodnocení inscenace. Pozornost byla věnována i otázkám organizace a provozu divadelního souboru, včetně seznámení se základními materiály legislativního charakteru. Samostatný prostor byl věnován jevištní technice, zvláště práci osvětlovače, zvukaře, stavěče. Výuka neopoměla ani ostatní umělecké druhy jako hudbu, zpěv, tanec a film, tj. jejich využití v divadelní inscenaci. Nedílnou součástí výuky byla účast posluchačů na představeních, jejich rozborech a hodnoceních. Právě tato část "ubírající" čas z učebního procesu /v každém dvouapůldenním soustředění se jednalo o dvě představení, jejich rozbor a hodnocení, tj. cca 8 hodin z celkového času určeného výuce/ se původně jevila jako jistá, ne zcela efektivní zátěž. Právě tato část se však později projevila jako jedna z nejefektivnějších. Mnozí z posluchačů kursu, kteří do doby než jej začali navštěvovat, neměli totiž reálnou možnost uvidět tak velké množství představení a být přítomni jejich kritickému hodnocení. Vzhledem k tomu, že volba těchto představení se uskutečňovala vždy se záměrem využít nejlepších inscenací v učebním procesu kursu /dvě ze soustředění kursu se uskutečnily v rámci Festivalu mladého amatérského divadla v Poděbradech/, získali posluchači potřebné měřítko stávající úrovně práce vyspělých amatér-

ských souborů, spolu s ním i představu o směřování vývoje amatérského divadla a vlastním smyslu amatérské divadelní činnosti.

Pro mnohé byla tato možnost "uvidět", možností překročit omezené hranice jejich dosavadního divadelního snažení v místech působení jejich mateřských souborů, navíc pak možností konfrontovat, ozřejmit a prohloubit poznatky získané studiem. A tak domělá nevýhoda se projevila jako účinný prostředek vzdělávání amatérských režisérů. Organizování dvouletého kursu, jehož posláním byla systematická příprava amatérských režisérů, se ve spojení s krajskými přehlídkami a výběrovou přehlídkou jakou je Festival mladého amatérského divadla v Poděbradech /FEMAD/ projevilo jako velice přínosná forma vzdělávání, spojující dva z nejefektivnějších prostředků rozvoje amatérského divadla v prostředek ještě větší účinnosti.

Čtenář může namítnout, že nejde o nic nového, že při většině přehlídek jsou uskutečňovány vzdělávací akce. Je tomu tak. Hronovský Klub mladých divadelníků, semináře Kaplického divadelního léta a další vzdělávací akce ústředních, krajských a namnoze i okresních přehlídek jsou toho důkazem. Jde však o vzdělávání spíše jednorázového charakteru a i tam, kde jde o jistou systematickост /ná vaznost v jednotlivých ročnících/, se pro proměny auditoria či roční odstup opět spíše jedná o formu jednorázové vzdělávací akce. Domnívám se proto, že popsany způsob organizace Kursu divadelní režie, uskutečňovaný v letech 1984-86 za hlavní gesce Středočeského krajského kulturního střediska a ve spolupráci s KV SČDO, hlavními organizátory krajských přehlídek amatérského divadla ve Středočeském kraji /OKS a MěKS Rakovník, MěKS a DKŽ Nymburk, SKZ Libice nad Cidlinou, SKP Žebrák/ a KaSS Poděbrady jako hlavním organizátorem FEMAD, je jednou z nových a dosud málo ověřených možností účinnějšího výchovného a vzdělávacího působení v oblasti amatérského divadla, jež lze bezpochyby aplikovat i v dalších oborech ZUČ.

Pro budoucnost využívání tohoto způsobu hovoří řada hledisek, mezi nimiž není nepodstatným ani aspekt ekonomický, neboť organizováním kursu při přehlídkách se lze téměř zcela vyhnout nákladům na pronájem potřebných prostor, lze využít lektorů jako porotců a tím snížit náklady na cestovné atp. K tomu jen ještě malou poznámku, k níž dává rovněž impuls středočeský Kurs divadelní režie. Ta se týká požadavku pravidelnosti soustředění posluchačů a dodržení míry maximálních časových odstupů jednoho soustředění od druhého. I při poměrně velkém počtu krajských divadelních přehlídek

a jejich rozsahu jaký existuje ve Středočeském kraji /13 víkendů/, se nepodařilo zajistit pravidelnou frekvenci soustředění. Ukázalo se, že odstup jednotlivých soustředění je v některých případech pro svou délku neúnosný, že dochází k narušení potřebné souvislosti učebního procesu a odtud k dalším časovým ztrátám při budování již vybudovaného. Ukázalo se, že finanční prostředky na uskutečnění soustředění navíc, realizovaných mimo pádu přehlídek pro potřebu překlenutí delšího období mezi nimi, by byly výdajem, přinášejícím nesporně zisk. Jinými slovy, zkušenosti získané při realizaci kursu potvrdily, že i v oblasti kulturně výchovné činnosti se dá šetřit jen tak, aby dosažené úspory nevyvolaly větší ztráty.

Pokud byla ~~mluvná~~ ZUČ v průběhu sedmdesátých let charakteristická svým extenzivním rozvojem ve všech svých stránkách, včetně finančního zabezpečení, tak osmdesátá léta přinesla určitou a nezbytnou proměnu, spjatou s vývojem intenzifikace hospodářství a tím i všech úseků činnosti naší společnosti. Na každém úseku činnosti společnosti bylo a je stále více zapotřebí vyhledávat a uvádět v praxi ty nejefektivnější metody práce, vedoucí k takovým výsledkům, které budou uspokojovat neustále rostoucí potřeby lidí. Oblast ZUČ nemůže stát vně tohoto procesu. Výsledky práce předních kolektivů a jejich kvalitativně nové chápání smyslu ZUČ jsou dokladem pozitivního vývoje i v této sféře aktivit volného času. Lze si jen přát, aby se řady předních souborů /jednotlivců/ co nejrychleji rozšiřovaly a aby se s potřebným předstihem rozšiřovaly řady erudovaných pracovníků, kteří mají v široké síti kulturně výchovných zařízení na starosti péči o rozvoj ZUČ, aby tyto pracovníci dovedli anticipovat vývoj té které oblasti a vytvářet podmínky k ještě intenzivnějšímu rozvoji a kvalitativní přeměně ZUČ než tomu bylo doposud.

Milan Strotzer